

ИНСТИТУТ ЗА ЛИТЕРАТУРА ПРИ БАН

УНГАРИСТИКАТА В БЪЛГАРИЯ

език • история • литература

**БОЯН
ПЕНЕВ**
ИЗДАТЕЛСКИ ЦЕНТЪР

Българска академия на науките
Институт за литература

УНГАРИСТИКАТА В БЪЛГАРИЯ

език • история • литература

*Сборникът се издава във връзка
с 20-годишнината от основаването на
специалността Унгарска филология –
СУ „Св. Климент Охридски“*

**БОЯН
ПЕНЕВ**
ИЗДАТЕЛСКИ ЦЕНТЪР

ИЦ "Боян Пенев"
София, 2004

С любезното съдействие
на Унгарския културен институт в София

На корицата – унгарският кралски скиптър

СЪСТАВИТЕЛ И РЕДАКТОР:

Йонка Найденова

РЕДАКЦИОННА КОЛЕГИЯ:

Йонка Найденова, Индра Маркова, Лиляна Лесничкова

© Институт за литература – БАН

ISBN 954-8712-33-4

УНГАРЦИ В БЪЛГАРСКИТЕ ЗЕМИ ПРЕЗ 60-ТЕ И 70-ТЕ ГОДИНИ НА XIX ВЕК

Пенка Пейковска

Етнически допир на българи и унгарци и миграции на население от България към Унгария и в обратна посока има през целия период на десетвековното им съвместно съжителство в Балкано-Карпатския басейн. В нашата историческа литература понятието „унгарска емиграция в България“ се свързва с две важни събития от по-новата унгарска история, раздалечени във времето повече от столетие. Едното е унгарското национално-освободително движение против Хабсбургите от периода 1703–1711 г., което е ръководено от княз Ференц Ракоци II. След поражението на движението Ракоци и неговите сподвижници са принудени да потърсят убежище в Полша, после във Франция и оттам в Османската империя. В българските земи те пребивават на два пъти. Веднъж през 1717 г. в района около Русе, надявайки се отново да започнат освободителна борба, като използват поредната Австро-турска война. Вторият път е през 1738 г., когато унгарски бежанци начело с Йожеф Ракоци, син на вече починалия Ференц Ракоци, се появяват във Видинско и Русенско, за да се включат в турския поход срещу австрийците. Ракоциевата емиграция в Османската империя и нейните реликви са обект на изследване в унгарската историография още от края на XIX в. В българската ис-

торическа наука тя е проучвана доста по-скромно и предимно с оглед на нейните български аспекти (напр. българските земи в пътеписите на сподвижниците на Ракоци).¹

Второто историческо събитие, с което се свързва понятието „унгарска емиграция в България“, е унгарската буржоазно-демократическа революция от 1848–1849 г., чийто водач е Лайош Кошут. Пребиваването на унгарци в Османската империя след разгрома на революцията е често изследвана тема в историята на национално-освободителните движения в Централна и Югоизточна Европа. За интереса към тази проблематика допринася фактът, че унгарско-полската емиграция оказва обществено-политическо и културно влияние върху движенията за независимост в региона, а именно тогава се решава и съдбата ѝ като понататъшно революционно ядро. Присъствието на Кошутите емигранти в българските земи и най-вече в градовете Видин и Шумен от август 1849 г. до юни 1850 г. е впечатляващо събитие за българите – съвременници на епохата, не само заради политическите си измерения и многочислеността си (между 3500 и 5000 души), но и заради европейския дух, който те внасят в този район на изостаналата Османска империя. Пребиваването на унгарците тук обаче е кратковременно. Те се разпръсват само за няколко месеца, като в края на юли 1850 г. в Шумен остават около 400 бежанци.²

В сравнение с тази голяма емиграционна вълна от Унгария към българските земи от средата на XIX в., броят на унгарците, които идват тук от края на 60-те години до Освобождението, е незначителен. Това е причината тя да не бъде специално проучвана. Поради липса на достатъчно сведения някои от нейните по-изявени представители са причислявани погрешно към унгарско-полската или Кошутовата емиграция (каквото е случаят с учителя Калман Ронге, известен у нас като Кирил Ронже, или с аптекаря-революционер и културен деец Дьорд Силади, придобил гражданственост в България като Георги Силаги).

Съществен извор по разглежданата тук тема са наблюденията на унгарските пътешественици в българските земи от това време. Те споделят различни възгледи, имат различни политически пристрастия, занятия и познания, обе-

динени, както показва написаното от тях, от уважението към българина и родната му земя. Имената са повече или по-малко познати³: студентът във Виенския университет Петер Лупа (1860), лекарят – публицист Йоша Оросхеди (1863), политикът Бенямин Калай – по това време симпатизант на сръбската кауза (1868), туркологът Бела Ерьоди – голям привърженик на всичко турско (1869), ботаникът – бивш военен Виктор Янка (1871–1872), граф Йодьон Зичи – финансист и изкуствовед (1876), Ференц Пулски – политик, археолог и изкуствовед (1876), офицерът в турската армия Бела Кьовари (Али ефенди), участвал в Руско-турската война (1878) и най-популярният сред тях Феликс Фюльоп Каниц – художник, географ, археолог и етнограф, когото българските русофили обвиняват в туркофилство, а колегата му Бела Ерьоди в туркофобство⁴.

През последните десетина година излязоха наяве, макар и случайно и във връзка с други проучвания, интересни извори, които осветляват унгарското присъствие в българските земи през тази важна за съдбата на българския народ предосвобожденска епоха. На първо място нека споменем донесенията на австро-унгарските консули във Видин и Русе, които осветляват политическата дейност на унгарския адвокат Янош Асталаш в българските земи и обстоятелствата около създадения от него Унгаро-български таен комитет от 1870 г. Тъй като те бяха публикувани преди няколко години,⁵ тук по-скоро ще обобщим и допълним вече писаното по този въпрос с някои нови сведения, станали известни впоследствие.

Интерес предизвиква документалното наследство на аптекаря–революционер Георги Силаги⁶, което досега не е било обект на научна интерпретация. То съдържа ценни материали (предимно лична кореспонденция, но също удостоверения, клетвени декларации, квитанции, протоколи) не само за живота на самия Георги Силаги, а и за живота и бита на унгарската емиграция в Османската империя, за политическите ѝ пристрастия, за отношението ѝ към Руско-Турската война от 1877–78 г., за дейността на унгарски аптекари в Източна Европа.

Тези извори заедно със сведенията от пресата и пътепи-